

Horyzonty Polityki
2024, Vol. 15, N° 53

MAREK ŻMUDZIŃSKI

<http://orcid.org/0000-0002-1759-877X>
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
marek.zmudzinski@uwm.edu.pl

DOI: 10.35765/HP.2776

Autorytet nauczycielski papieża i jego granice w przestrzeni publicznej

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Przedstawienie Kościoła jako podmiotu debaty w przestrzeni publicznej, który w urzędzie papieskim zakotwiczył autorytet nauczycielski, mający potencjalny wpływ na szerokie gremium odbiorców poza widzialnymi jego granicami.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: W artykule postawiono problem autorytetu papieskiego nauczania w przestrzeni publicznej i jego ograniczeń, wynikających z przyjętych w niej reguł. Zastosowana metoda to krytyczna analiza źródeł z wykorzystaniem istniejących opracowań.

PROCES WYWODU: Publiczny status Kościoła, wykluczający możliwość politycznej aktywności, daje wiele możliwości realizacji misji religijnej. Jedną z nich jest promowanie poza granicami wspólnoty wyznaniowej aksjologii chrześcijańskiej. Autorytet papieża – z przywilejem nieomyślności – jest wartością w przestrzeni eklesjalnej, jednak poza nią musi przyjąć inne reguły wiarygodności, wypracowane w kulturze świeckiej. Stanowią one granicę, której przekroczenie niesie ryzyko utraty własnej tożsamości i wierności wielowiekowej tradycji. Świeckość, z odmienną koncepcją racjonalności, oraz pluralizm, implikujący wzajemną ocenę uczestników debaty i poszukiwanie consensusu, są dziś dla Kościoła trudne do akceptacji.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Trzy dokumenty papieskie ostatniego pięćdziesięciolecia podejmujące problemy ważne z punktu widzenia debaty publicznej: etyki małżeńskiej i regulacji poczęć, ochrony życia od poczęcia do naturalnej śmierci oraz roli mężczyzn i kobiet w strukturze Kościoła wykorzystały

Sugerowane cytowanie: Żmudziński, M. (2024). Autorytet nauczycielski papieża i jego granice w przestrzeni publicznej. *Horyzonty Polityki*, 15(53), 31–47. DOI: 10.35765/HP.2776.

tradycyjne argumenty i zaproponowały rozwiązania bez uwzględnienia postulatów artykułowanych w przestrzeni publicznej.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Realizowany model obecności Kościoła w sferze publicznej domaga się ciągłej ewaluacji w kontekście skutecznego promowania aksjologii chrześcijańskiej.

SŁOWA KLUCZOWE:

papież, autorytet, świeckość, pluralizm, sfera publiczna

Abstract

THE POPE'S TEACHING AUTHORITY AND ITS LIMITS
IN THE PUBLIC SPACE

RESEARCH OBJECTIVE: The presentation of the Church as a subject of debate in the public space, anchored in the papal office by a teaching authority that has the potential to influence a wide audience beyond its visible boundaries.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The article poses the problem of the authority of papal teaching in the public space and its limitations, resulting from the rules adopted in it. The method used is a critical analysis of sources, using existing studies.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The public status of the Church, which excludes the possibility of political activism, provides many opportunities to carry out the religious mission. One of them is to promote Christian axiology outside the confines of the religious community. The authority of the Pope, with the privilege of infallibility, is a value in the ecclesial space, but outside of it it must accept other rules of credibility, developed in secular culture. They constitute a boundary, the crossing of which carries the risk of losing its own identity and fidelity to centuries-old tradition. Secularism, with its different conception of rationality, and pluralism, implying mutual evaluation of participants in the debate and the search for consensus, are difficult for the Church to accept today.

RESEARCH RESULTS: three papal documents of the last fifty years addressing issues important to the public debate: marriage ethics and the regulation of conception, the protection of life from conception to natural death, and the role of men and women in the structure of the Church have used traditional arguments and proposed solutions, without taking into account the demands articulated in the public space.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: The implemented model of the Church's presence in the public sphere requires

constant evaluation, in the context of the effective promotion of Christian axiology.

KEYWORDS:

pope, authority, secularism, pluralism, public sphere

WSTĘP

Z papieżem jako instytucją i papieżem jako osobą wypełniającą w niej najwyższy urząd związany jest określony zakres obowiązków. Wynika on z roli przewodniczenia Kościołowi katolickiemu we wszystkich aspektach prowadzonej przez niego misji. Bez wątplenia do najważniejszych jej elementów należy przekaz prawdy ewangelicznej. W związku z tym nie może dziwić fakt, że papież posiada w tym obszarze wyjątkowe uprawnienia, które w języku eklezjologicznym noszą nazwę uroczystego nauczania *ex cathedra*, któremu przynależy charyzmat nieomyślności. Warto pamiętać, że ten sformalizowany aspekt funkcji nauczycielskiej ubogacony jest w każdym pontyfikacie osobowymi walorami kolejnego Następcy św. Piotra.

Biorąc to pod uwagę, można stwierdzić, że urząd nauczycielski w Kościele oparty jest na autorytecie, posiadającym uzasadnienie zarówno teologiczne, jak i kanoniczne, historyczne i – co ważne – również osobowe. Ten wieloaspektowy walor głoszenia Ewangelii odnosi się przede wszystkim do wierzących członków Kościoła, którzy mogą interpretować go jako argument wiarygodności przyjmowanych treści. Nie wolno jednak pominąć faktu, że Kościół jako wspólnota religijna funkcjonuje w szerszym wymiarze społecznym, również pośród innych religii i kultur. Choć od Soboru Watykańskiego II dialog jest metodą wzajemnych relacji, to jednak nie zmienia to faktu, że poważnym wyzwaniem są różnice światopoglądowe i przyjmowana odmienna hierarchia wartości.

W tak zarysowanym kontekście można postawić pytanie: czy nauczycielski autorytet papieża rezonuje poza widzialne granice Kościoła? W wypadku odpowiedzi twierdzącej pojawia się kolejne: jaka rola przypada autorytetowi urzędowemu, wpisanemu w tę funkcję, a jaka osobowemu, który wynika z ludzkich walorów

poszczególnych papieży? Formułując odpowiedzi na powyższe pytania, nie można pominąć aspektu historycznego, który bez wątpienia poszerza horyzont poznawczy w opisie tegoż autorytetu. Z jednej strony obraz papieża Piusa IX, określającego siebie mianem „więźnia Watykanu”, to symbol kończącej się epoki Państwa Kościelnego i wielkiego wpływu papieżstwa na losy świata. Z drugiej strony obraz papieża Jana XXIII z hasłem *aggiornamento* jest symbolem nowej epoki Kościoła, charakteryzującej się odnową, dialogiem ze światem i nowoczesną formą komunikacji. Co najistotniejsze, Kościół w procesie odnowy określił swą tożsamość poza sferą polityki, wyrażając tym samym chęć obecności w przestrzeni publicznej jako podmiot debaty dotyczącej uniwersalnych problemów ludzkości.

W konsekwencji pontyfikat papieża Jana Pawła II i szczególnie papieża Franciszka wniosły w życie Kościoła nieznanne dotąd możliwości realizacji jego misji. Dynamiczny rozwój środków społecznej komunikacji przyniósł możliwość medialnego dostępu do papieża i uzyskania wiedzy w bezpośrednim kontakcie. Z tego powodu w przestrzeni publicystycznej pojawiało się wiele wypowiedzi papieskich, stanowiących komentarz do bardzo ważnych wydarzeń, jak pandemia, wojny, ubóstwo czy problem uchodźców. W związku z tym trudno było czasem oddzielić prywatne poglądy papieża od oficjalnej nauki Kościoła, co nie zmieniało faktu, że miały one wpływ na postrzeganie i budowanie opinii o autorytecie nauczycielskim.

Mając na uwadze powyższe analizy, postawić można problem autorytetu papieskiego nauczania w społeczności szerszej niż wspólnota wyznaniowa i jego ograniczeń, wynikających z przyjętych reguł funkcjonowania przestrzeni publicznej. Rozumiana jest ona w niniejszym artykule jako intersubiektywnie dostępne życie społeczne, czyli społeczno-kulturowy obszar regulowany określonym prawem i regułami, miejsce, gdzie możliwa jest swobodna wymiana oraz ocena myśli, idei, światopoglądów (Dłuska, 2018, s. 201).

Od strony metodologicznej przyjęto zasadę, że autorytet papieża rozpatrywano na podstawie jedynie oficjalnych wypowiedzi, a właściwie tylko tych, które przez wielu komentatorów uważane były za uroczyste nauczanie *ex cathedra*. Nie dokonując tu oceny formalnej tych dokumentów, warto podkreślić, że dotyczyły spraw będących przedmiotem szerokiej debaty społecznej, a dla wspólnoty wyznaniowej zawierały rozstrzygnięcia ostateczne. W epoce posoborowej,

czyli w ostatnim pięćdziesięcioleciu, wskazać można trzy takie dokumenty: Pawła VI *Humanae vitae* (1968), poruszające problem etyki małżeńskiej i regulacji poczęć, Jana Pawła II *Evangelium vitae* (1995) o ochronie życia, odnoszące się do problemu aborcji i eutanazji, oraz *Ordinatio sacerdotalis* (1994) o możliwości udzielania święceń kapłańskich wyłącznie mężczyznom, co implikowało dyskusję o prawach kobiet.

Celem artykułu jest więc prezentacja Kościoła jako podmiotu debaty w przestrzeni publicznej, który w urzędzie papieskim zakotwiczył autorytet nauczycielski, mający potencjalny wpływ na szerokie gremium odbiorców poza widzialnymi jego granicami. Autonomiczne i niezależne od Kościoła reguły tam panujące, jak np. świeckość czy pluralizm rodzą przeszkody trudne do pogodzenia bez utraty wiarygodności religijnego przesłania. Dlatego też zarówno urzędowy, jak i osobowy autorytet papieża nie jest w tej przestrzeni wartością oczywistą, która wciąż na nowo domagać się będzie potwierdzenia.

Struktura artykułu zawiera cztery części. Pierwsza przedstawia Kościół w przestrzeni publicznej – jego status i możliwości działania. Druga część prezentuje nauczycielski urząd papieża z opisem formalnych kryteriów uroczystego nauczania *ex cathedra*, z przywilejem nieomylności. Trzecia i czwarta część są analizą trudności, jakie rodzą dla Kościoła świeckie reguły debaty publicznej oraz pluralizm w zakresie uczestników i treści. Na podstawie analizy papieskich dokumentów, zawierających elementy uroczystego nauczania, przedstawiono granice, które wyznaczają z jednej strony pozostanie wiernym wielowiekowej tradycji i ewangelicznemu przesłaniu, z drugiej zaś dokonanie transformacji przekazu religijnego według kryteriów świeckiej kultury i poddanie się ocenie innych podmiotów debaty w poszukiwaniu uniwersalnego consensusu.

PUBLICZNY STATUS KOŚCIOŁA

Kościół katolicki na Soborze Watykańskim II podjął dogłębną refleksję na temat swojej obecności w świecie, pośród innych wyznań chrześcijańskich oraz innych religii i kultur. Konieczne okazało się również określenie jego tożsamości i misji w przestrzeni społecznej

wobec państw i systemów politycznych. Kierunki reform określono pojęciami *ad fontes* i *aggiornamento*, co rozumiano jako powrót do źródeł oraz otwartość na zrozumienie współczesności. W kontekście nowoczesnego systemu demokracji dokonano jasnego rozdzielenia wspólnoty eklezjalnej od społeczności politycznej, afirmując systemy zapewniające obywatelom wolności indywidualne i powszechny pokój bez względu na wyznawaną religię, preferowany światopogląd, pozycję społeczną i narodowość. Pozwoliło to uzyskać status nowoczesnej religii publicznej (Burgoński, 2013/2014, s. 54).

Kościół wyznaczył granicę swej obecności w przestrzeni społecznej, rezygnując z historycznie i prawnie posiadanych prerogatyw i przywilejów. Tym samym określił swoją autonomiczną rolę i kompetencje w wymiarze misji religijnej, nie chcąc być w żaden sposób utożsamiany ze wspólnotą polityczną ani związany z żadnym systemem politycznym (Sobór Watykański II, 1965, n. 76). Eklezjalna obecność w życiu publicznym została oparta na trzech zasadach: a) poszanowania wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym, b) autonomii i niezależności państwa i Kościoła w swoich dziedzinach, c) współdziałania Kościoła i państwa w osiąganiu wspólnego dobra osoby ludzkiej (Krukowski, 1995, s. 37–45).

Sfera publiczna stała się miejscem obecności Kościoła, a racją jego działalności niezmiennie była misja religijna. To właśnie potencjał religijny określono jako fundament, z którego wyrastają owoce służby publicznej, i to on przesądzał o zasadniczej odmienności Kościoła w stosunku do państwa oraz różnych stowarzyszeń (Isensee, 1999, s. 90). Bez wątpienia bez religijnego wymiaru ogołocony zostałby z właściwości, które usprawiedliwiają jego wyjątkowy status w społeczeństwie i państwie (Dylus, 2013, s. 106)

Kościół, mając świadomość specyfiki swej misji, zaproponował obszar aktywności w wymiarze komunikacji między narodami i kulturami. Uzasadnione jest stwierdzenie, że dystans wobec sfery polityki i gotowość do partycypacji w podejmowaniu wyzwań cywilizacyjnych w celu wypracowania akceptowanego przez wszystkich rozwiązania stały się paradygmatem eklezjalnej obecności w przestrzeni publicznej (Böckenförde, 1994, s. 43). Ilustrują to wprost słowa wypracowane na ostatnim soborze:

Z tego powodu Kościół napomina swoich synów, ale także ludzkość jako całość, aby przewyżczyli wszelkie spory między narodami i rasami w tym duchu rodzinnym dzieci Bożych, a w ten sam sposób, aby dawali wewnętrzną siłę ludzkim związkom, które są sprawiedliwe (Sobór Watykański II, 1965, n. 42).

Teoretycznie opisuje się kilka modeli publicznego statusu Kościoła: model obecności i naturalnego napięcia, model równego statusu i świadectwa, model separacji, model religijnej sfery publicznej. Każdy z nich akcentuje inne formy zaangażowania Kościoła, jednak w istocie chodzi w nich o twórcze wykorzystanie potencjału religijnego obecnego w przestrzeni eklezjalnej (Sowiński, 2013, s. 23–75).

Wobec powyższych stwierdzeń rodzi się pytanie: w jaki sposób Kościół może realizować wyznaczony cel albo też jakie możliwości działania w wyznaczonych ramach daje przestrzeń publiczna? S. Sowiński stwierdza w tym kontekście, że obszar aktywności eklezjalnej ma co najmniej kilka czynników:

- obok wymiaru duchowego równocześnie rozwój instytucjonalny w wymiarze edukacji, mediów, dzieł charytatywnych, co połączone jest z wymiarem materialnym, czyli możliwość korzystania z publicznych źródeł finansowania, tworzenie własnych fundacji i podmiotów gospodarczych;
- budowanie wizerunku oraz autorytetu instytucji pożytku publicznego, która realizując misję religijną, przyczynia się do wzmacniania społecznego zaufania i kreowania postaw obywatelskiej odpowiedzialności;
- współpraca ze świeckimi instytucjami życia publicznego, takimi jak szkoły i uniwersytety, media, instytucje kultury czy organizacje charytatywne;
- budowanie politycznej niezależności, bezstronności i autonomii przy jednoczesnym wyrażaniu sądów na ważne tematy polityczne, społeczne i gospodarcze (Sowiński, 2013/2014, s. 44–45).

NAUCZYCIELSKA FUNKCJA PAPIEŻA

W aspekcie eklezjologicznym autorytet papieża wynika z posiadania najwyższej władzy jurysdykcyjnej w Kościele oraz ze szczególnego charyzmatu w przekazywaniu prawd objawienia

chrześcijańskiego – nieomyślności. Określenie to jest kluczowe w zrozumieniu rangi głosu papieża i jego znaczenia w przestrzeni publicznej. Należy pamiętać, że z zasady wypowiedzi papieskie kierowane są do członków Kościoła, jednak przygotowujący je mają świadomość o wiele szerszego grona odbiorców. Wynika to z miejsca chrześcijaństwa w kulturze europejskiej i roli Kościoła w jej kształtowaniu (Weiler, 2003, s. 15–20). Autorytet nauczania papieskiego ma więc aspekt prawny i teologiczny, dotyczący wiernych, oraz aspekt pragmatyczny, wykraczający poza ramy konfesyjne. Znaczenia instytucji papieża w drugim przypadku wynika z wartości merytorycznej danej wypowiedzi, która może mieć wpływ na kształt opinii publicznej w sferze świeckiej (Mrozek, 2017, s. 33–49).

W przestrzeni teologicznej walor nieomyślności papieskiej umieszczony został w organicznej jedności z nieomyślnością całego Kościoła, który ma dar nieskażonego przekazywania depozytu wiary (Bartnik, 1982, s. 369). Punktem wyjścia takiego ujęcia jest pojęcie *sensus fidei*, o którym Sobór Watykański II uczy, że

ogół wiernych, mających namaszczenie od Ducha Świętego nie może zbłądzić w wierze i tę szczególną swoją właściwość ujawnia przez nadprzyrodzony zmysł wiary całego ludu, gdy poczynając od biskupów aż po ostatniego z wiernych świeckich ujawnia on swą powszechną zgodność w sprawach wiary i obyczajów (Sobór Watykański II, 1964, n. 12).

Nieomyślność całego Kościoła zapodmiotowana jest w Urzędzie Nauczycielskim Kościoła, którego szczególną egzemplifikacją jest nieomyślność papieża. Kryteria jej zaistnienia są następujące:

- podmiotem nieomyślności jest każdorazowy papież, a nie Stolica Apostolska jako instytucja,
- występuje jako najwyższy pasterz i nauczyciel wszystkich wiernych, czyli *ex cathedra*,
- świadomie angażuje całą pełnię swojej najwyższej władzy nauczycielskiej,
- ogłoszoną definitywnie daną prawdą zobowiązuje wszystkich wiernych,
- zakres nieomyślności: dziedzina wiary i moralności,
- nauczanie to nie potrzebuje niczyjej aprobaty ani nie dopuszcza żadnej apelacji (Bartnik, 2003, s. 239–240).

Konkludując ten wątek, należy stwierdzić, że papież musi uznać autorytet słowa Bożego, zmysł wiary całego Kościoła oraz tradycję Kościoła (Kraśiński, 1998, s. 15). Przedmiotem nieomyślnej wypowiedzi papieża może być jedynie wykład doktryny katolickiej czy też jej obrona w sprawach wiary i moralności. Termin „obyczaje” oznacza naturalny ład moralny oraz związane z nim środki potrzebne do osiągnięcia zbawienia (Seweryniak, 2010, s. 154). Inaczej ujmując, to zasady moralne, które bezpośrednio wynikają z wiary i tworzą *doctrina revelata practica*. Jest to zatem część depozytu wiary, zawierająca należąca do objawienia doktrynę moralną, która obejmuje treści o charakterze praktycznym, będące konsekwencją i realizacją wiary w życiu (Ferdek, 2015, s. 189–190).

ŚWIECKI CHARAKTER SFERY PUBLICZNEJ

Aksjologia sfery publicznej posiada kilka czynników. Jak pisze A. Sowiński, są one zbieżne z podstawowym aksjologicznym kanonem liberalnej demokracji, który wskazuje na wolność, równość, sprawiedliwość, solidarność, rządy prawa oraz roztropną troskę o dobro wspólne jako najważniejsze (Sowiński, 2012, s. 31). Pojawiają się też inne wyznaczniki w zależności od autora i przyjętej koncepcji, jak np. apolityczność, uniwersalność czy też świeckość (Taylor, 1996, s. 31).

W kontekście problemu postawionego w niniejszym artykule kluczowy jest ostatni czynnik, czyli świecki charakter sfery publicznej. Dla Kościoła rodzi bowiem poważne dylematy, które można określić jako granice w prowadzonej misji ewangelizacyjnej. Granice te wynikają z sytuacji religii, w której znalazła się na skutek oświeceniowego procesu sekularyzacji, czyli nowego sposobu rozumienia świata i nowego rodzaju komunikacji społecznej. W pewnym sensie proces ten, przynajmniej w jego genezie, można rozumieć jako wyzwanie rzucone chrześcijaństwu i Kościołowi, a przede wszystkim instytucjonalnym jego formom, z papieżem włącznie (Marianiński, 2017, s. 234–236). Jest to więc sytuacja, w której nowoczesna kultura zachodnia oderwała się od swoich sakralnych źródeł (Krasnodębski, 2001, s. 8). Już nie religia, a świeckość stała się zasadniczą składową współczesności, a samowystarczalny humanizm zdominował opis świata w kategoriach relatywizmu i autonomii, doczesności

i przypadkowości (Taylor, 2007, s. 12–13). Bezpośrednim skutkiem tego była utrata przez instytucje religijne powszechnego wpływu na społeczeństwo i w konsekwencji pomniejszenie znaczenia aurytetywów religijnych w dziedzinach świeckiej egzystencji (Kufmann, 2000, s. 84–85).

W sformułowaniu tym ujawnia się inny aspekt wskazanej powyżej granicy, stawiającej dziś Kościół w problematycznej sytuacji. Jest nim antropocentryczny obraz świata, w którym odwoływanie się do sił transcendentnych, gwarantujących bezpieczeństwo, okazało się praktycznie niewidoczne. Wzrastająca autonomia kultury, nauki i wychowania oraz prawa i polityki stały się źródłem coraz większego dobrobytu i poczucia bezpieczeństwa, co przełożyło się na mniejsze zapotrzebowanie na praktyki religijne (Habermas, 2009, s. 387).

Powyższe procesy nie oznaczają jednak całkowitego odrzucenia czy zaniku religii oraz Kościoła, ale zmianę ich roli i miejsca w przestrzeni publicznej. Kiedyś Bóg był fundamentem życia, zarówno społecznego, jak i politycznego, natomiast dziś świeckość stała się sprecyzowanym sposobem interpretacji rzeczywistości i rozumienia egzystencji (Dłuska, 2018, s. 202). Świeckość sfery publicznej nie oznacza więc całkowitego braku wątków religijnych w dyskursie społecznym, ale bardziej pomijanie sakralnego sposobu interpretowania rzeczywistości czy wręcz, w skrajnych przypadkach, lekceważenie języka i religijnej argumentacji (Burgoński, 2013/2014, s. 57).

Mając na uwadze powyższe stwierdzenia, należy uznać, że udział Kościoła w debacie publicznej to przede wszystkim aktywność ewangelizacyjna, czyli przekaz prawdy zbawczej, transcendującej świecki opis świata. W swoim przekazie opiera się na rozumowej argumentacji, wynikającej z judeochrześcijańskiej wizji świata zbudowanej na klasycznej filozofii greckiej. Jak podkreśla papież Benedykt XVI, Kościół odwołuje się do tradycji prawnonaturalnej, argumentując, że z racji na uprzedniość prawa naturalnego względem człowieka i zdolność jego poznania przez rozum ludzki powinno ono stać się punktem odniesienia przy określaniu podstaw normatywnych porządku społecznego i politycznego (Benedykt XVI, 2011).

Należy podkreślić, że to bliskie Kościołowi filozoficzne ujęcie rozumu i racjonalności, które otwiera się na wiarę religijną, nie ma analogii w racjonalności w świeckiej przestrzeni publicznej. Pojęcie tego, co racjonalne w świeckim klimacie postświeceniowym, ograniczone

jest do obszaru twierdzeń weryfikowanych logicznie czy też do pojęć i opinii sprawdzalnych empirycznie. Powstało pojęcie immanentnej racjonalności, które odrywa aktywność rozumu od wszelkich kryteriów obiektywnych. (Sowiński, 2013/2014, s. 48).

W tym momencie można stwierdzić, że obecne w przekazie kościelnym pojęcie racjonalności nie ma wiele wspólnego ze współczesnym rozumieniem racjonalności w przestrzeni publicznej. Dodatkowo, racjonalność, do której odwołuje się Kościół, odgrywa dzisiaj w życiu społecznym mniejszą rolę również z innego powodu, jest bowiem wypierana przez zachowania emocjonalne w dyskursie społecznym czy też propagandę w polityce. Usiłowanie Kościoła, aby wartości uniwersalne, tak jak on je rozumie, w tym prawo naturalne, pojmowane zgodnie z tradycją chrześcijańską, przenikały porządek społeczno-polityczny, postrzegane jest jako próba narzucenia wartości i norm religijnych (Burgoński, 2013/2014, s. 56). To wszystko ma poważne konsekwencje w skuteczności przekazu kościelnego i staje się swoistą granicą również dla autorytetu papieskiego i wagi jego słów w przestrzeni publicznej.

Egzemplifikacją tej swoistej aporyczności przestrzeni publicznej wobec kościelnego autorytetu jest nauczanie papieskie Pawła VI, dotyczące etyki małżeńskiej i regulacji poczęć, oraz Jana Pawła II o ochronie życia ludzkiego. Zarówno *Humanae vitae* (1968), jak i *Evangelium vitae* (1995) w swej warstwie aksjologicznej oraz w argumentacji merytorycznej odwołują się do prawa Bożego i prawa naturalnego, czyli wymiaru transcendującego sferę publiczną:

Ponieważ Kościół nie jest twórcą obu tych praw, dlatego też nie może być ich sędzią, lecz jedynie stróżem i tłumaczem. Nie wolno mu więc nigdy ogłaszać za dozwolone tego, co w rzeczywistości jest niedozwolone (Paweł VI, 1968, n. 18).

Odwołując się do personalizmu chrześcijańskiego, Paweł VI nakreślił katolicką wizję człowieka, ukazał wielką godność małżeństwa, jego prawa i obowiązki oraz sakramentalny charakter. Potwierdził także dotychczasową naukę Kościoła dotyczącą antykoncepcji (Tomczyk, 2020, s. 173). Natomiast wobec potężnych nacisków, zarówno w Kościele, jak i poza nim, nie uległ nowoczesnemu pragmatyzmowi i pozostał na gruncie wierności wielowiekowej aksjologii:

Człowiek bowiem nie zdoła osiągnąć prawdziwego szczęścia, do którego tęskni całą swą istotą, inaczej, jak zachowując prawa, wszczępione w jego naturę przez Najwyższego Boga (Paweł VI, 1968, n. 31).

Odtajnione przez papieża Franciszka akta związane z wydaniem encykliki potwierdzają wielki dramat Pawła VI, jego świadomość sytuacji Kościoła w nowoczesnym społeczeństwie, jak i ogrom odpowiedzialności za prowadzoną misję (Marengo, 2018, s. 133–141).

Podobną rangę wypowiedzi papieskiej, wykorzystującej formalny autorytet urzędu nauczania i rezonującej w przestrzeni publicznej, była encyklika Jana Pawła II *Evangelium vitae*, podejmująca problem ochrony życia, w odniesieniu do aborcji i eutanazji. Również w tym dokumencie argumentacja merytoryczna oparta została na racjonalnym uzasadnieniu, obecnym w tradycji eklesjalnej:

doktryna ta, oparta na prawie naturalnym i na słowie Bożym spisany, jest przekazana przez Tradycję Kościoła i nauczana przez Magisterium zwyczajne i powszechne. Żadna okoliczność, żaden cel, żadne prawo na świecie nigdy nie będą mogły uczynić godziwym aktu, który sam w sobie jest niegodziwy, ponieważ sprzeciwia się Prawu Bożemu, zapisanemu w sercu każdego człowieka, poznawanemu przez sam rozum i głoszonemu przez Kościół (Jan Paweł II, 1995, n. 62).

Papież niejako *explicite* określa aksjologiczną podstawę swej wypowiedzi i decyzji, mając świadomość, że nie będzie możliwa jej akceptacja w przestrzeni publicznej. Bowiem, tak jak w przypadku wypowiedzi Pawła VI, dokument napotkał na krytyczną ocenę i brak aprobaty (Sporniak, 2012). Można domniemywać, że nie zważając na oczekiwania wielu środowisk, opierających się na oświeceniowym systemie wartości, obydwaj papieże nie przekroczyli opisanej wyżej granicy i w imię odpowiedzialności za realizację funkcji nauczycielskiej pozostali na drodze wyznaczonej wielowiekową tradycją.

PLURALIZM SFERY PUBLICZNEJ

Sfera publiczna to społeczno-kulturowy obszar debaty, w której udział może wziąć każdy, kto uznaje przyjęte standardy. Tak inkluzywne podejście dopuszcza istnienie wielości podmiotów uczestniczących

w publicznej debacie, które mogą wyrazić swoje poglądy i zabiegać o ich zrozumienie i popularyzację. Możliwość dyskursu dostępnego dla wszystkich, bez względu na ich przekonania, a także otwartość na problemy istotne dla wszystkich, określane jest jako pluralizm sfery publicznej (Burgoński, 2013/2014 s. 54).

W. Piwowarski podkreśla, że zjawisko to charakteryzuje się nie tylko zwykłą wielością czy różnorodnością kultur, religii czy też ideologii ale także specyficzną sytuacją, którą można określić jako sytuację konkurencji i współzawodnictwa między autonomicznymi podmiotami życia społecznego w zakresie podstawowych celów, wartości i dążeń (Piwowarski, 1980, s. 105). Autor ten umiejscawia genezę pluralizmu w procesie sekularyzacji, powodującego zanikanie dominacji religii instytucjonalnej w strukturze i kulturze społeczeństwa, np. w zakresie pełnionych przez nią funkcji monopolizacji, integracji, kontroli, sankcji, z drugiej zaś na pojawienie się współzawodnictwa między odmiennymi systemami znaczeń, których nosicielami są różne podmioty społeczeństwa (Piwowarski, 1980, s. 106).

Sytuacja taka jest poważnym wyzwaniem dla Kościoła. Jego troska, aby wartości rozumiane jako uniwersalne, propagowane od wieków, przenikały współczesną kulturę, postrzegane jest jako chęć narzucenia światopoglądu religijnego. Widoczny jest konflikt aksjologiczny między wartościami ugruntowanymi na gruncie chrześcijaństwa z upowszechnionymi w nowoczesnych społeczeństwach. Preferowana dziś liberalna demokracja za naczelne wartości uznaje indywidualne wolności, odmiennie od tradycji etycznych, do których odwołuje się Kościół.

Logika sfery publicznej ma charakter horyzontalny, koncentrując się na tym, co aktualne, bieżące, w całości mieszczące się w określonej sekwencji życia społecznego. Natomiast logika eklezjalna ma charakter wertykalny, której nie da się zrozumieć, nie uwzględniając eschatologicznego celu ludzkiej egzystencji. Opierając swój przekaz na odniesieniu wszystkiego do osobowego Boga, Kościół chce być znakiem rzeczywistości nadprzyrodzonej (Sowiński, 2012, s. 45–46).

Biorąc pod uwagę jedno z kluczowych kryteriów funkcjonowania sfery publicznej, mianowicie możliwość czy wręcz konieczność wzajemnego recenzowania wypowiedzi wszystkich jej uczestników, należy podkreślić problem adekwatnej oceny przekazu kościelnego przez świeckie instytucje, czasem od niego dość odległe i posługujące

się całkowicie areligijnymi kryteriami oceny (Sowiński, 2013/2014, s. 47). Dodać należy, że kluczowy wyznacznik hierarchicznej struktury Kościoła, jakim jest suwerenność i odpowiedzialność Urzędu Nauczycielskiego Kościoła za właściwy przekaz oraz naukę wiary, są w tym kontekście postawione wobec poważnej granicy zrozumienia i akceptacji swych wypowiedzi w sferze publicznej (Krukowski, 1993, s. 84).

Ilustracją takiej sytuacji jest prowadzona od drugiej połowy XX wieku dyskusja na temat funkcji kapłańskiej dla kobiet. Wewnątrz Kościoła pojawiały się radykalne tezy, postulujące kapłaństwo kobiet. Najbardziej spektakularne miały miejsce w 1970 r. na synodzie pastoralnym w Holandii oraz rok później sformułowane przez biskupów kanadyjskich. Kwestia ta, w istocie dotycząca wewnętrznej struktury Kościoła, stała się przedmiotem debaty również poza sferą eklezjalną. Sformułowanych zostało wiele argumentów, zarówno za, jak i przeciw. Katolickie środowiska kobiece formułowały argumenty waloryzujące godność kobiety jako dziecka Bożego oraz ich udział w powszechnym kapłaństwie. Nurty feministyczne, optując za możliwością spełniania przez kobiety funkcji kapłańskiej, podkreślały argumenty równości płci i niedopuszczalnego wykluczenia. Od strony praktycznej należy wskazać fakt, że wiele wyznań chrześcijańskich wprowadziło możliwość ordynacji kobiet, a w Kościele anglikańskim wprowadzono święcenia kapłańskie w 1994 roku.

Kluczowym dla tej części artykułu wydarzeniem było nauczanie papieskie, zawarte w liście apostolskim *Ordinatio sacerdotalis*, o święceniu mężczyzn (1994). Istotne jest podkreślenie argumentacji opartej, co zrozumiałe, na wielowiekowej tradycji Kościoła. Jednak z punktu widzenia sfery publicznej była to argumentacja, która nie przekroczyła granicy wynikającej z zasady pluralizmu. Papież wykorzystał swój formalny autorytet nauczania i zamknął właściwie publiczną debatę na ten temat:

Aby zatem usunąć wszelką wątpliwość w sprawie tak wielkiej wagi, która dotyczy samego Boskiego ustanowienia Kościoła, mocą mojego urzędu utwierdzania braci (por. Łk 22,32) oświadczam, że Kościół nie ma żadnej władzy udzielania święceń kapłańskich kobietom oraz że orzeczenie to powinno być przez wszystkich wiernych Kościoła uznane za ostateczne (Jan Paweł II, 1994, n. 4).

W podsumowaniu tej części należy stwierdzić, że debata publiczna wypowiedzią papieża została zamknięta. Dodać można, że od strony formalnej przez wielu teologów uznane zostało za nauczanie nieomyłne, co wydatnie zwiększyło rangę wypowiedzi. Ale w sensie funkcjonowania sfery publicznej mogło być uznane za wypowiedź opartą na autorytecie, bez uwzględnienia argumentów innych podmiotów.

* * *

Obecność Kościoła w przestrzeni publicznej daje możliwość szerokiej gamy jego aktywności wykraczającej poza ścisłe ramy misji religijnej. Działalność edukacyjna czy charytatywna jest wyrazem troski o dobro wspólne i bez wątpienia buduje wiarygodność wspólnoty wyznaniowej. Kościół ma wtedy dodatkową okazję dotarcia z przekazem religijnym do osób egzystujących poza jego formalnymi strukturami. Należy jednak pamiętać, że przestrzeń publiczna funkcjonuje według określonych reguł, jak np. świeckość czy pluralizm. Dla Kościoła stanowią one swoistą granicę, której przekroczenie niesie ryzyko utraty własnej tożsamości. Należy stwierdzić, że najważniejsze dokumenty ostatniego półwiecza, oparte na autorytecie nauczycielskim papieża, w przestrzeni publicznej nie znalazły powszechnej akceptacji. Siła jego autorytetu w wymiarze eklezjalnym *ad intra* nie jest tożsama z wymiarem *ad extra*. Bez wątpienia zapoczątkowana na Soborze Watykańskim II odnowa Kościoła według kryteriów *aggiornamento* i *ad fontes* byłaby właściwym sposobem obecności w przestrzeni publicznej.

BIBLIOGRAFIA

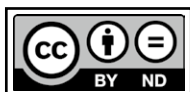
- Bartnik, Cz.S. (1982). *Kościół Jezusa Chrystusa*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.
- Bartnik, Cz.S. (2003). *Dogmatyka katolicka*. T. 2. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Benedykt XVI (2011). *Serce rozumne. Refleksje na temat podstaw prawa. Przemówienie w Bundestagu (22.09.2011)*. Opoka. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/niemcy2011_bundestag_22092011.html (dostęp: 24.09.2024).
- Böckenförde, E.W. (1994). *Wolność – Państwo – Kościół*. Kraków: Znak.

- Burgoński, P. (2013/2014). Kościół wobec pluralizmu sfery publicznej. *Chrześcijaństwo–Świat–Polityka*, 1/2(15/16), 54–64.
- Dłuska, K. (2018). Kościół – aktor w przestrzeni publicznej i sferze politycznej. *Nurt SVD*, 2, 199–214.
- Dylus, A. (2013). Kościół a społeczeństwo obywatelskie. *Atheneum Kapłańskie*, 38, 103–115.
- Ferdek, B. (2015). Spór o nieomyślność papieża od „Haec sancta” do „Pastor aeternus”. *Poznańskie Studia Teologiczne*, 29, 183–196.
- Habermas, J. (2009). Die Revitalisierung der Weltreligionen – Herausforderung für ein säkulares Selbstverständnis der Moderne? W J. Habermas (Red.), *Philosophische Texte* (s. 367–389). Frankfurt am Main: Shurkamp Verlags.
- Isensee, J. (1999). Die Zukunftsfähigkeit des deutschen Staatskirchenrechts. Gegenwärtige Legitimationsprobleme. W J. Isensee (Red.), *Dem Staat, was des Staates – der Kirche, was der Kirche ist* (s. 85–97). Berlin: Duncker & Humblot GmbH.
- Jan Paweł II (1994, 22 maja). *List apostolski „Ordinatio sacerdotalis” o udzielaniu święceń kapłańskich wyłącznie mężczyznom*. Opoka. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/ordinatio_sacerdotalis.html (dostęp: 2.09.2024).
- Jan Paweł II. (1995, 25 marca). *Encyklika „Evangelium vitae”. o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*. The Holy See. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html (dostęp: 20.09.2024).
- Kaufmann, F.X. (2000). *Wie überlebt das Christentum?* Freiburg im Breisgau: Herder.
- Kraśniński, J. (1998). *Z kart Magisterium Kościoła*. Sandomierz: Wydawnictwo WSD.
- Krasnodębski, Z. (2001). Pewność Europy. *Tygodnik Powszechny*, 18, 8.
- Krukowski, J. (1993). *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictwo KUL.
- Krukowski, J. (1995). Obecność Kościoła w życiu publicznym. *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich*, 5(9), 34–46.
- Marengo, G. (2018). *La nascita di un'enciclica. „Humanae vitae” alla luce degli Archivi Vaticani, Prefazione Pierangelo Sequeri*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Mariański, J. (2017). Sekularyzacja jako megatrend społeczno-kulturowy. *Relacje Międzykulturowe*, 1, 231–257.
- Mrozek, A. (2017). Prorocki autorytet Papieża Franciszka. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 20, 33–49.
- Paweł VI (1968, 25 lipca). *Encyklika „Humanae vitae”. O zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego*. Opoka. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encyklika_humanae_vitae.html

- org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/humane.html (dostęp: 20.09.2024).
- Piowowski, W. (1980). Pluralizm społeczno-kulturowy a religia. *Roczniki Nauk Społecznych*, 8, 105–123.
- Seweryniak, H. (2010). Rozwój historyczny pojęcia i roli magisterium. W G. Strzelczyk (Red.), *Charyzmat osoby i autorytet urzędu* (s. 151–175). Katowice: Wydawnictwo św. Jacka.
- Sobór Watykański II (1964). *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*. The Holy See. https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html (dostęp: 23.09.2024).
- Sobór Watykański II (1965). *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*. The Holy See. https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html (dostęp: 23.09.2024).
- Sowiński, S. (2012). *Boskie, cesarskie, publiczne. Debata o legitymizacji Kościoła katolickiego w Polsce w sferze publicznej w latach 1989–2010*. Warszawa: Aspra.
- Sowiński, S. (2013/2014). Kościół w sferze publicznej: pewna strategia i jej ograniczenia. *Chrześcijaństwo–Świat–Polityka*, 1/2(15/16), 38–53.
- Sowiński, S. (Red.) (2013). *Obecność Kościoła katolickiego w sferze publicznej demokratycznego państwa prawa. Przykład współczesnej Polski*. Warszawa: Instytut Politologii Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; Fundacja Konrada Adenauera w Polsce.
- Sporniak, A. (2012). Omylna nieomylność. <https://sporniak.blog.tygodnikpowszechny.pl/2012/12/15/omylna-nieomylnosc/> (dostęp: 13.09.2024).
- Taylor, Ch. (1996). Polityka liberalna a sfera publiczna. W K. Michalski (Red.), *Spółczesność liberalna. Rozmowy w Castel Gandolfo* (s. 21–47). Kraków: Znak.
- Taylor, Ch. (2007). Świecka epoka. Dlaczego porzucamy religię? *Dziennik*, 287. Dodatek *Europa*, 49, 12–13.
- Tomczyk, J. (2020). Kontrowersje wokół „Humanae vitae”. *Teologia i Moralność*, 15(27), 163–178.
- Weiler, J. (2003). *Chrześcijańska Europa*. Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>